

PŘÍSPĚVEK K NOTÁŘSKÝM INSTRUMENTŮM VEŘEJNÉHO NOTÁŘE MATERNY¹

Petr Sedláček

I.

Ve středověkém pojetí byl veřejným notářem označován úředník, jemuž náleželo právo utvářet veřejně platné zápisy v podobě specifických listin („instrumenta“) o právních pořízeních i jednáních, k nimž v jejich přítomnosti docházelo.² Na kořenech starých římských tradic se v průběhu 12. století v oblasti severní Itálie utvářela instituce veřejných notářů,³ přičemž do našeho prostředí proniká a dočkává se rozmachu v době mezi vládou Přemysla Otakara II. a husitskými válkami. Uplatňovala se zejména na poli církevního práva.⁴ V lucemburském období narůstal počet veřejných notářů jmenovaných

¹ Text vznikl v rámci projektu Grantové agentury ČR RBMV IX. Listiny a listy východočeských archivů z doby Václava IV., reg. č. 17-16153S.

² HLAVÁČEK, Ivan: *Veřejný notariát* (dále jen *Veřejný notariát*). In: ŠEBÁNEK, Jindřich – FIALA, Zdeněk – HLEDÍKOVÁ, Zdenka: *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1971, s. 187.

³ O veřejném notariátu podrobněji např. NUHLÍČEK, Josef – HLAVÁČEK, Ivan – MARKOVÁ, Markéta: *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*. Praha 2011, s. 29. Dále BALÍK, Stanislav a kol.: *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014. K počátkům notářství konkrétněji BLÁHOVÁ, Marie: *Počátky veřejného notariátu*. In: BALÍK, Stanislav a kol.: *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 23–44. Z raných prací též TADRA, Ferdinand: *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.* Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1, 1892, č. 2, s. 73–364. Z dalších prací například BRÁZDA, Jiří – BÉBR, Richard – ŠIMEK, Pavel: *Notářství, jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha 1976, s. 45; HLAVÁČEK, Ivan: *Veřejný notariát*, s. 187–189; Týž: *Z nových publikací k italskému veřejnému notariátu*. Sborník archivních prací, 54, 2004, s. 237–248; BOHÁČEK, Miroslav: *Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren*. Ius Romanum medii aevi V–11. Milán 1975, s. 43–48; Týž: *Římské právo v listinné praxi českých zemí 12.–15. století*. Sborník archivních prací, 24, 1974, s. 461–468; KARBANOVÁ, Pavla: *Katalog instrumentů veřejných notářů z období vlády Václava IV. uložených v archivech Moravy a českého Slezska*. Brno 2010 (nepublikovaná ročníková práce). Dále KRAFL, Pavel: *Notářský instrument Petra, kdysi Jakubova z Kroměříže, z 21. ledna 1387*. Listy filologické, 122, 1999, s. 201–206; ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Aus der Vorgeschichte der Notariatsurkunde in den böhmischen Ländern*. SPFFBU C, 20, 1973, s. 131–141; ŠEDIVA, Václav: *Notářství dle práva rakouského se stručnými dějinami notářství vůbec*. Turnov 1895. K notářské kanceláři ve Slezsku KERSKEN, Norbert: *Das öffentliche Notariat in Schlesien – Lokale und regionale Bindungen und Beziehungen*. In: *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 56, 2007, s. 163–201. Dále připravovaný článek SEDLÁČEK, Petr: *Instrument veřejného notáře Bertolda, syna Mikuláše z Prešova, z 29. listopadu 1398*.

⁴ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 29.

„imperiali auctoritate“, tedy notářů ustanovených z císařské pravomoci, která byla v Českém království v rukou českých králů, kteří ji předali pražskému arcibiskupovi.⁵ Jedním z notářů, který se také dovolával císařské autorizace, byl jistý Materna, syn lékaře z Kladska, klerik pražské diecéze. Na produkty jeho činnosti, zhotovování notářských instrumentů, které obecně představovaly nejdůležitější obor působnosti veřejných notářů, se zaměříme v tomto příspěvku, jenž vznikl v rámci výzkumu listin a listů z doby vlády Václava IV. z oblasti východních Čech (včetně dnes polského Kladska).⁶ Doplníme tak závěry starších prací, zejména Josefa Nuhlíčka,⁷ Ferdinanda Tadry,⁸ a Fritze Luschka, jenž se zaměřil na slezské prostředí.⁹ Z novějších prací vzpomeňme stať Marie Bláhové k počátkům veřejného notariátu v českých zemích.¹⁰ Problematika veřejného notariátu se v poslední době těší badatelské pozornosti nejen u nás, ale také v Polsku či Rakousku, přičemž orientovány jsou na nové možnosti výzkumu za využití digitálních archivních databází.¹¹

Předkládaný příspěvek mapuje veškeré Maternovy notářské instrumenty, tedy listiny se specifickou skladbou požívajících veřejné víry a kanonickým právem považované za autentické písemnosti na stejné úrovni jako listiny vydané duchovními nositeli jurisdikce.¹² Studie tak doplňuje zmíněné práce J. Nuhlíčka, F. Tadry, F. Luschka, ale také Bertholda Bretholze¹³ a F. Volkmera s W. Hohause,¹⁴ kteří se mimo jiné věnovali písemnostem uloženým ve farním archivu v Kladsku (dnes v rukou jezuitského konventu), který obsahuje

⁵ Tamtéž, s. 48.

⁶ Pro srovnání: ve sledovaném období není v východočeských archivech dochován jediný notářský instrument od notářů z olomoucké diecéze.

⁷ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d.

⁸ TADRA, F.: c. d.

⁹ LUSCHEK, Fritz: *Notariatsurkunde und Notariat in Schlesien: Von sein Anfängen (1282) bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*. Weimar 1940.

¹⁰ BLÁHOVÁ, Marie: c. d., s. 23–44.

¹¹ SULITKOVÁ, Ludmila: *Die öffentliche Notare in den böhmischen Ländern – Forschungsstand und digitale Perspektiven*. In: HOLZAPFL, Julian (ed.): *Lesesaal Internet – Erfahrungen, Ergebnisse und Wünsche auf dem Weg zu einer digitalen Forschungslandschaft archivischer Quellenbestände. Sondervedöffentlichungen der Staatlichen Archive Bayerns*, Nr. 10. Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns. München 2014, s. 58–62; WEILEDER, Magdalena: *Spätmittelalterliche Notarsurkunden aus virtuellen Archiven*. In: tamtéž, s. 50–57.

¹² BLÁHOVÁ, Marie: c. d., s. 26.

¹³ BRETHOLZ, Berthold: *Das Pfarrei-Archiv in Glatz und das Roeglersche Urkunden- und Aktenarchiv in der Pfarrei Ullersdorf. Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz, sechster Band, Heft 3*. Glatz 1928.

¹⁴ VOLKMER, Franz – HOHAUS, Wilhelm: *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz, I.–II.* (dále jen *Geschichtsquellen I, Geschichtsquellen II*). Habelschwerdt 1883, 1888.

písemnosti někdejšího kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina¹⁵ („canonici regulares sancti Augustini“), včetně instrumentů z pera Maternova.

II.

Materna, syn lékaře Martina z Kladska,¹⁶ klerik pražské diecéze, byl jedním ze šesti notářů, kteří pocházeli z tohoto významného města Českého království¹⁷ a kladského regionu. V letech 1412 až 1421 vyhotovil šest notářských instrumentů, z nichž čtyři jsou uloženy ve farním archivu v Kladsku a dva ve Státním archivu ve Vratislavi (Archiwum Państwowe we Wrocławiu).¹⁸ Nejstarší písemnost z jeho produkce pochází z 6. dubna 1412.¹⁹ Místem vydání tohoto dokumentu je Kladsko. V chronologické posloupnosti následuje instrument vydaný v téže lokalitě 6. dubna 1415.²⁰ O dva roky později, konkrétně 4. dubna 1417,²¹ došlo v městě Bardo k vyhotovení dalšího instrumentu. Roku 1419 vydal Materna v Kladsku hned dva dokumenty.

¹⁵ K dějinám kladské kanonie více KRAFL, Pavel Otmar: *Kapitoly z dějin kladské kanonie v době předhusitské* (dále jen *Kapitoly*). Brno 2015. Týž: *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus. Study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*. Brno 2018. K řeholním kanovníkům dále KRAFL, Pavel: „*Debemus caritatis operibus ferventer intendere*“. *Výzkumy dějin řeholních kanovníků sv. Augustina v Čechách a na Moravě období středověku za uplynulá desetiletí*. Časopis Matice moravské, 128, 2009, č. 1, s. 147–169. Z dalších například VAUCHEZ, André (red.): *Die Geschichte des Christentums. Religion – Politik – Kultur*. Band 5: *Machtfülle des Papsttums (1054–1274)*. Freiburg – Basel – Wien 1994, s. 148–156. Ke zrušení kladské kanonie detailněji CHLÁDEK, Oldřich: *Kláštery v ohrožení. Spory o rušení českých a moravských klášterů starých řádů v předbellohorském období*. Praha 2016, s. 62–96 (nepublikovaná dizertační práce).

¹⁶ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 258. LUSCHEK, F.: c. d., s. 203. TADRA, F.: c. d., č. 384, s. 248.

¹⁷ KERSKEN, N.: c. d., s. 179. Mezi další notáře pocházející z Kladska Kersken uvádí: Mikuláš kdysi Dětrichův z Kladska, klerik pražské diecéze; Jan, syn zemřelého Jana řečeného Tharman z Kladska (bez uvedení diecéze); Štěpán syn Mikuláše Deskáře (*Tabulatoris*) z Kladska, klerik pražské diecéze; Arnošt Jakub Rudiger z Kladska (bez uvedení diecéze) a z Lewin (obec západně od Kladska), Mikuláše Kethelic z Lewin (bez uvedení diecéze). O tom více tamtéž, s. 179, poznámka pod čarou č. 114.

¹⁸ K problematice kladských toponym více například SEMOTANOVÁ, Eva a kol.: *Kladsko: historickogeografický lexikon*. Praha 2015.

¹⁹ Farní archiv Kladsko, sign. T 12 b. Viz BRETHOLZ, B.: c. d., č. 148, s. 28.

²⁰ Farní archiv Kladsko, sign. O 4 a. Viz BRETHOLZ, B.: c. d., č. 158, s. 30.

²¹ Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 239. Znění listiny zpřístupněno v edici *Codex diplomaticus Silesiae* (dále jen CDS), X., PFOTENHAUER, P. (ed.). Breslau 1881, č. 314, s. 264.

Na starším z nich²² kooperaoval²³ spolu s notářem Mikulášem řečeným Naso,²⁴ synem po zemřelém Jindřichu z Chojnówa,²⁵ klerikem vratislavské diecéze, dne 29. září.²⁶ K sepsání onoho druhého instrumentu z roku 1419 došlo až 13. prosince.²⁷ Poslední písemností, kterou sestavil notář Materna, je listina vydaná v Bardu 16. dubna 1421.²⁸ Pro větší přehlednost si právě představené dokumenty ještě jednou shrňme do chronologické řady s uvedením data i místa vydání a signatury, pod kterými jsou v příslušných archivech uloženy: 6. dubna 1412, Kladsko, Farní archiv Kladsko, T 12 b
6. února 1415, Kladsko, Farní archiv Kladsko, O 4 a
4. dubna 1417, Bardo, Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 239
29. září 1419, Kladsko, Farní archiv Kladsko, A 4 b
13. prosince 1419, Kladsko, Farní archiv Kladsko, A 12 i
16. dubna 1421, Bardo, Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 241.

Nyní ještě musíme zohlednit, zda jsou námi zkoumané písemnosti evidovány v dílech předchozích badatelů. Začneme nejprve kladským farním archivem, jehož obsahu se věnovali Bertold Bretholz²⁹ a Volkmer s Hohaussem.³⁰ Tři písemnosti (T 12 b z r. 1412, O 4 a z r. 1415, A 12 i z r. 1419) edice *Geschichtsquellen* neevduje. Zaznamenán je pouze dokument A 4 b z r. 1419.³¹ Proti tomu Bretholz přináší registry ke všem listinám.³² Notáře Maternu ve svých dílech eviduje nejen Nuhlíček³³ (včetně jeho doplněného

²² Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

²³ Důvod společného vyhotovení není v instrumentu uveden. Pravděpodobně chtěli uvedeně písemnosti poskytnout větší váhu a autoritu.

²⁴ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 269, 277. V textu listiny uveden jako „Nicolaus dictus Naso, quondam Henrici de Haynow“.

²⁵ Chojnów je město v Polsku v Dolnoslezském vojvodství.

²⁶ BRETHOLZ, B.: c. d., č. 167, s. 32. Dále VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen II*, s. 104; LUSCHEK, F.: c. d., č. 1410.

²⁷ Farní archiv Kladsko, sign. A 12 i.

²⁸ Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 241. Znění listiny zpřístupněno v edici CDS X, č. 320, s. 269.

²⁹ BRETHOLZ, B.: c. d.

³⁰ VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen I–II*.

³¹ VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen II*, s. 104.

³² BRETHOLZ, B.: c. d., č. 148, s. 28 (instrument T 12 b); č. 158, s. 30 (instrument O 4 a); č. 167, s. 32 (instrument A 4 b); č. 168, s. 33 (instrument A 12 i).

³³ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 258, č. 568 v původní Nuhlíčkově práci, č. 795 v rozšířeném vydání.

a rozšířeného vydání), ale též Luschek³⁴ a Tadra.³⁵ Fritz Luschek ze všech námi zkoumaných listin postihuje instrumenty vydané v Bardu³⁶ a dále A 4 b pod č. 1410. Zde ovšem v abecedním seznamu notářů nereflektuje Mikuláše Naso. Nuhlíčková rozšířená a doplněná práce jej udává v abecedním seznamu pod č. 885 a zároveň ho ztotožňuje s notáři uvedenými pod č. 943 a 944, přičemž u č. 944 dovozuje instrument A 4 b, ale nepoznamenává u něj součinnost s Maternou.³⁷ Ferdinand Tadra notáře Mikuláše Naso ve své práci nezmiňuje. Z písemností Maternových si všímá jen instrumentu Rep. 88, 239,³⁸ přičemž pouze odkazuje na CDS X.³⁹ Z našeho souboru listin jsou v Nuhlíčkově díle uvedeny tři dokumenty: oba instrumenty z Barda a listina A 4 b, kterou ovšem zmiňuje pouze u Mikuláše Naso.

Instrumenty veřejného notáře Materny začínají shodně invokací ve znění „In nomine Domini amen.“, na niž navazuje datace složená z inkarnačního roku, indikce, dne a měsíce, hodiny (dle kanonických hodin), místa a léta pontifikátu. Nejobvyklejší stylizací (doložena u čtyř instrumentů)⁴⁰ je uvození datační části těmito slovy: „Sub anno nativitatis eiusdem millesimo...“, po nichž jsou uvedeny časové údaje v pořadí vypsáném výše. Drobnou výjimku tvoří instrument A 12 i, kde je úvod datace rozšířen o substantivum *dominus* v genitivu, tedy „Sub anno nativitatis eiusdem Domini millesimo...“. Materna tu rovněž prohodil pořadí uvedení místa a léta pontifikátu, takže nejprve zapisuje „pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri domini Martini, divina providencia pape quinti, anno secundo“ a poté až „in refectorio...“. Jediným dokumentem z celého námi zkoumaného souboru, kde není v datační formulě uveden papežský pontifikát („vacante sede apostolica“), je instrument Rep. 88, 239. Pasáž, jež nás informuje o jméně papeže a období jeho působení na svatopeterském stolci, má jednotnou formu, kterou jsme si ilustrovali výše, avšak i zde lze u dvou instrumentů pozorovat drobné nuance, vždy shodně v závěru sentence udávající právě léta pontifikátu. Za vypsáním jména Svatého otce, ad hoc „domini Martini, divina providencia pape quinti“ (Rep. 88, 240) a „domini Iohannis divina providencia pape vicesimi tercii“ (O 4 a), je po podstatném jméně „anno“ vloženo

³⁴ LUSCHEK, F.: c. d., s. 203.

³⁵ TADRA, F.: c. d., č. 384, s. 248.

³⁶ LUSCHEK, F.: c. d., č. 1344 (instrument Rep. 88, 239) a č. 1458 (instrument Rep. 88, 241).

³⁷ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 269, 277.

³⁸ TADRA, F.: c. d., s. 248.

³⁹ CDS X, č. 314, s. 264.

⁴⁰ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 12 i, O 4 a; Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 239 a Rep. 88, 240.

ještě „ipsius [pontificatus]“⁴¹ a „eius [pontificatus]“,⁴² po čemž již následuje příslušný číselný údaj (v obou případech „quarto“). Druhý způsob, kterým notář uvozoval dataci (doložen u dvou instrumentů),⁴³ nezačíná prepozicí „sub“, nýbrž substantivem „annus“ v ablativu, tj. „Anno nativitatis eiusdem millesimo...“. Za mírnou odlišnost můžeme považovat přítomnost předložky „a“ u této formule v písemnosti T 12 b: „Anno a nativitatis...“. Z celkové produkce Materny byly dva instrumenty (O 4 a, T 12 b) zhotoveny v období pontifikátu papeže Jana XXIII.,⁴⁴ tři (A 4 b, A 12 i, Rep. 88, 240) za Martina V.⁴⁵ a jak bylo výše uvedeno, instrument Rep. 88, 239 údaj o období papežského úřadu postrádá. Místem vydání předmětných instrumentů je buď zimní refektář („...in refectorio hiemali“), jenž si můžeme doložit u dokumentů A 4 b a A 12 i, nebo v obytné (vyhřívané) místnosti ctihodného probošta pana Lukáše („...in stuba...domini Luce,...“) u instrumentu O 4 a, dále je jako místo uváděna světnice opatřená kamny („...in stuba seu estuario hiemali“, popřípadě „...in estuario hiemali“) v případě instrumentů T 12 b a Rep. 88, 240. Písemnost Rep. 88, 239 byla vydána ve větší zimní světnici probošta Mikuláše („in estuario maiori hiemalis...domini Nicolai“). Po dataci je v Maternových instrumentech vždy uvedena stručná svědečná formule. V závěru instrumentů bývá obecná datace v podobě „Acta sunt hec anno, indiccione, die, mense, hora, loco et pontificatu quibus supra.“ a podrobná svědečná formule. V případě instrumentu Rep. 88, 239 je v této obecně datovací formulí vynecháno „pontificatu“, což logicky souvisí s absencí tohoto údaje již v počáteční dataci. Celá tato formulka tedy u předmětného dokumentu končí „...hora et loco quibus supra.“ Zatímco pořadí roku, indikce, dne, měsíce a hodiny se nemění, instrument A 12 i má prohozené „pontificatu et loco“. Jediná Maternova písemnost, která obecnou dataci postrádá, je A 4 b. Další formulí bývá od hlavního textu odsazená subskripce veřejného notáře, ad hoc začínající „Et ego Maternus, natus olim Martini, medici de Glacz Pragensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius,...“. Pouze u listiny A 4 b je připojena ještě subskripce druhého notáře, Mikuláše Naso, jež je uvozena „Et ego Nicolaus dictus Naso, quondam Henrici de Haynow Wratislaviensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius“.

Podíváme-li se na soubor analyzovaných dokumentů z hlediska vnější podoby, můžeme konstatovat, že každá z písemností – všechny jsou logicky

⁴¹ Srov. Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 240.

⁴² Srov. Farní archiv Kladsko, sign. O 4 a.

⁴³ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b, T 12 b.

⁴⁴ Papež Jan XXIII. (1410–1415).

⁴⁵ Papež Martin V. (1417–1431).

ve formátu „charta transversa“ – se dochovala v natolik dobrém stavu, že studium jejich obsahové stránky nepředstavuje žádný významný problém. V souladu s dodržováním přísahy veřejných notářů v českých zemích, že nebudou své instrumenty psát na listy papíru,⁴⁶ byly všechny námi zkoumané notářské listiny vyhotoveny na pergameni. Navzdory našemu vyjádření o stavu dochování je nutné zmínit různost poškození, respektive nepoškození psacích látek. Za společný „defekt“ všech našich notářských listin lze uvést pomačkání pergameni, což nasvědčuje absenci zásahů restaurátorské dílny. Pouze u instrumentů uložených ve vratislavském archivu je zmačkání psací látky nejmenší, vyskytuje se zejména v dolní části, v oblasti spodního okraje. Dalším častým poškozením dokumentů jsou různé skvrny. Patrně největší se nachází u listiny T 12 b, jež je celkově značně skvrnitá, avšak jen zlomek z nich zasahuje do psaného textu. Barva těchto fleků je světle hnědá, s nádechem do rezava. Ona největší skvrna se nalézá v rozmezí od desátého řádku (počítáno shora) po dvacátý první řádek. I přes tuto vadu je písmo v uvedené lokalitě dobře čitelné. Šikmo orientovaná šmouha napříč textem je patrná též u písemnosti A 12 i, konkrétně od sedmnáctého řádku nad notářským znamením až po dvacátý první řádek. K natržení pergameni došlo u instrumentu A 4 b. Krátkého vodorovného porušení si lze všimnout u pravého okraje, kousek pod polovinou psací látky. Při pohledu na písemnosti si u některých z nich můžeme všimnout po okrajích drobných dírek svíse pod sebou. Toto „tečkování“ sloužilo k zhotovení řádkování, tedy aby text byl veden rovně k pomyslné ose x. Nejvýrazněji se zmíněná písářova pomůcka objevuje u listiny Rep. 88, 239, ale patrná je též u A 4 b. Spíše nepatrně znatelná a hodně u okrajů je v případě instrumentu A 12 i.

Z paleografického hlediska lze konstatovat, že užitým písmem je bastarda, jež je dobře čitelná. U všech dokumentů předpokládáme užití železito-duběnkového inkoustu pro jeho hnědočernou barvu.⁴⁷ Úskalí při čtení jednotlivých notářských počinů představuje zejména výše popsaný stav dochování psací látky, jež je v místech, kde byla exponována, respektive přehnuta, více či méně poškozena a důsledkem toho je v těchto místech zanesený text listin hůře viditelný, místy téměř setřený. Vzhledem ke krátkému časovému úseku, během nichž byly analyzované listiny zhotoveny, není možné vysledovat v rámci Maternova rukopisu nějaké zásadní změny. V duchu charakteru gotického písma se v jeho textech objevují precizně goticky lámané litery, respektive nahrazování oblouků hranou. Zářným příkladem výše uvedeného jsou například písmena „a“ či „o“. Trojúhelníkové horní smyčky u liter „b“,

⁴⁶ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: *c. d.*, s. 85.

⁴⁷ O užití inkoustu v notářských instrumentech viz tamtéž, s. 87–88.

„d“, „l“, nebo „h“ nejsou funkční, avšak vlivem rychlého psaní mají tendenci se zaoblit a narušovat tak typické ostré hrany. Materna u svých instrumentů výrazně zdobí počáteční iniciálu „I“, jejíž výška je variabilní. Nejdelší je u písemnosti A 12 i, kde dosahuje výše 23 řádků. Naopak nejnižší iniciála náleží instrumentům O 4 a a T 12 b, u nichž se rovná výšce osmi řádků. Dokumenty uložené ve Vratislavi mají úvodní zdobenou literu „i“ shodně vysokou, a to na úroveň devíti řádek textu. U instrumentu A 4 b dosahuje délky 11 řádků. Za oblíbený prvek Maternova rukopisu, avšak není striktně dodržován ve všech případech, lze považovat dvě kratičká břevna protínající zpravidla svislé dřívky majuskulních liter na počátku slov, například u písmen „I“ nebo „N“. Popsaný rys je ovšem možné spatřit i u litery „A“ (například A 4 b, 1. řádek). Instrument T 12 b upoutá hned na svém prvním řádku pozornost výskytem dvoubršíškového „a“, jež je v kontrastu s pro bastardu charakteristickým jednobříškovým v okolních slovech. Za zmínku stojí také způsob vyhotovení tzv. sloních chobotů u liter „A“, popřípadě „N“. Srovnáme-li jejich podobu u písmen jako je „R“ či „p“, všimneme si, jak písař od svislých dřívků vede svůj tah horizontálně a poté jej stáčí takřka vlnitě, obloukovitě dolů. Dalším Maternovým oblíbeným prvkem je ztvárnění litery „E“ v subskripci veřejného notáře. Hned u čtyř svých dokumentů (A 4 b, A 12 i, O 4 a, T 12 b) používá velmi zdobenou formu, jež je v protikladu s poměrně jednoduchou podobou u písemností Rep. 88, 239 a Rep. 88, 240.

Obr. 1. a 2.

Litera „E“

sign. O 4 a

sign. Rep. 88, 239

V produktech Maternovy činnosti se vyskytují značky vlastního významu, například pro předpony „pro“, „per“ a „pre“. Samozřejmostí jsou kontrakční zkratky oznámené jak všeobecným zkracovacím znaménkem, tak i nadepsáním příslušné koncovky, například instru^{ta} pro termín „instrumenta“.

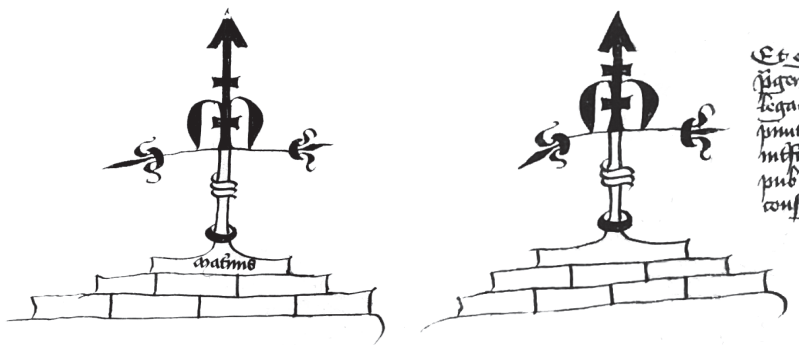
Maternovo „signum“,⁴⁸ neboli znamení veřejného notáře, které představuje důležitý ověřovací prostředek,⁴⁹ jenž je postaven na stejnou úroveň jako

⁴⁸ Tamtéž, s. 88–89. K notářským znamením více také např. BLÁHOVÁ, M.: c. d., s. 28–29; HLAVÁČEK, I.: *Veřejný notariát*, s. 188.

⁴⁹ HLAVÁČEK, I.: *Veřejný notariát*, s. 188.

pečet,⁵⁰ je umístěno vlevo od odsazeného oddílu subskripce v dolní části psací látky. Maternovo „signum“ představuje kříž vyrůstající z podstavce, jenž je umístěn na stupňovitém základu, kde první etáž se sestává ze čtyř „cihlíček“ a druhá ze tří. V podstavci uvádí notář své jméno ve zkrácené podobě „Mat[er]nus“. Upozorníme však na absenci jeho jména v případě instrumentu Rep. 88, 239. Kříž je u své paty opatřen černým prstencem a ozdoben je rovněž v polovině dolní (bílé) části, tj. pod vodorovným břevnem. Břevno je jednoduché, složené pouze z jediného tahu. Ukončeno je na obou stranách černými útvary, které mohou připomínat heraldicky stylizovanou lilii, popřípadě florentskou lilii. Horní polovina kříže je černá, zakončená krokví, pod níž je krátké, po stranách obloukovitě vykrojené a ke koncům se mírně rozšiřující břevno. Pod ním je zobrazeno kulaté, takřka uncíální písmeno „m“, jehož prostřední dílek má formu klasického kříže.

Obr. 3. a 4.

Notářské znamení Materna

sign. O 4 a

sign. Rep. 88, 239

Veřejný notář Materna vyhotovil 6. dubna 1412⁵¹ na základě žádosti Jindřicha (Henricha) Foytisdorfa z Grodkówa jménem kláštera řeholníků sv. Augustina na Vrchu Panny Marie v Kladsku notářský instrument,⁵² v němž inzeroval pět listin, z nichž tři byly vydány v Grodkówě, jedna v Otmuchówě a u poslední, nejstarší, není místo vydání patrné. V jejím znění Hening, pán a dědic Starého Grodkówa, oznamuje, že prodal mlýn

⁵⁰ NUHLÍČEK, J. – HLAVÁČEK, I. – MARKOVÁ, M.: c. d., s. 88–89.

⁵¹ Regest v BRETHOLZ, B.: c. d., č. 148, s. 28.

⁵² Farní archiv Kladsko, sign. T 12 b.

ve Starém Grodkówě u mostu přes cestu do Nisy spolu s přilehlými pozemky a vodní nádrží Fridrichovi, rychtářovi v Jędrzejówě za osmdesát pět hřiven grošů pražských, za což mu a jeho dědicům budou on a jeho dědicové každoročně na sv. Martina platit půl hřivny pražských grošů. K zlistinění tohoto dokumentu došlo 29. listopadu 1322. Vydavatelem dalších tří inzerovaných listin je vratislavský biskup Václav, jenž v otmuchówské listině vydané 2. července 1408 potvrzuje prodej ročního příjmu sedmi hřiven grošů pražských z majetků ve vsi Horní Nová Ves, které Otto Pokeler se souhlasem svoji manželky prodal Anežce Foytsdorfové za sto dvanáct hřiven grošů, se zachováním oboustranného předkupního práva v případě prodeje třetím osobám. Příjem se má odevzdávat ke dni sv. Michala. Zmíněný Otto Pokeler s manželkou požádal městskou radu v Grodkówě o vydání svědectví, k jehož zlistinění došlo 15. července 1408, o prodeji onoho ročního příjmu sedmi hřiven pražských grošů Anežce Foytsdorfové, která jim za něj už zaplatila. Výše zmíněný biskup Václav v další listině vydané v Grodkówě 16. dubna 1402 potvrzuje, že Stanislav Slavník ze Starého Grodkówa, Kunigunda, tamní bývalá rychtářka a její potomci předali čtvrtinu mlýna nad Steynbrockenmol ve Starém Grodkówě Mikulášovi z Tarnówa a Anežce Foytsdorfové za třicet hřiven pražských grošů. Anežky Foytsdorfové se týká i poslední inzerovaná listina vydaná biskupem Václavem v Grodkówě 20. září 1406. Ten ze svoji autority potvrzuje, že bratři Jan a Herman z Borsnicz⁵³ prodali roční příjem devíti hřiven pražských grošů ze vsí Kopice⁵⁴ a Pniewie⁵⁵ grodkówské měšťance Anežce Foytsdorfové a jejímu synovi Jindřichovi za devadesát hřiven grošů pražských, které jim už zaplatili. Polovina příjmu se má odevzdávat na sv. Valpurgu a druhá na sv. Michala. V případě neplacení mají kupující prostřednictvím grodkówského prokurátora právo na zástavu majetků v odpovídající hodnotě. Prodávající mají nárok tento příjem odkoupit zpět za původní cenu.

O tři roky později, 6. února 1415,⁵⁶ vydal notář Materna svědectví⁵⁷ o zajiřmavém pojednání mezi probořtem konventu řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku a představiteli obce Dolní Štívnice. Lukáš, zmíněný probořt, si stěžoval, že rychtáři a starší uvedené obce neprávem vymáhají od poddaných konventu lesní poplatky, který má náležet konventu, a další dávku podle počtu koní. Představitelé obce prohlásili, že poplatek vybírali, neboť nevěděli, že

⁵³ Borsnicz, pravděpodobně jde o Porschnitz, vesnici v Německu (Sasku).

⁵⁴ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. T 12 b, v textu listiny uvedeno jako „Koppicz“.

⁵⁵ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. T 12 b, v textu listiny uvedeno jako „Koppindorf“.

⁵⁶ Regest v BRETHOLZ, B.: *c. d.*, č. 158, s. 30.

⁵⁷ Farní archiv Kladsko, sign. O 4 a.

náleží řeholním kanovníkům. Ve světle této informace se ho vzdali. K vydání notářského instrumentu došlo v přítomnosti kladského kapitána Bernarda ze Šnalenštejnu,⁵⁸ jakožto zvoleného arbitra.

Markéta Gartknecht, měšťanka z Barda, v testamentu odkázala všechen svůj majetek po své smrti nově postavenému kostelu Panny Marie v Bardu na zabezpečení lampy, ve dne v noci hořící na chóru nad ciboriem. Za vykonavatele svého testamentu určila bardovského probošta Mikuláše a jeho nástupce, kterým odkazuje roční plat 1 hřivnu grošů pražských. Zmíněný probošt i jeho nástupci jsou povinni Markétu během jejího života všemožně ochraňovat a zastávat před osobami a soudy jak církevními, tak i světskými. Po její smrti mají také zařídit vše potřebné v souladu se závětí. Kromě výše uvedeného testamentu se vzpomíná ještě Markétin majetkový podíl v obci Przyłęk, jenž byl určený na výstavbu tamějšího kostela. Markéta uložila svůj testament u notáře Materny, kterého rovněž požádala o vyhotovení příslušného instrumentu, k jehož vydání došlo 4. dubna 1417.⁵⁹

Další notářský instrument,⁶⁰ který vyhotovil Materna, tentokrát však spolu s veřejným notářem Mikulášem řečeným Naso, se opět týká probošta Lukáše, na jehož žádost byly v instrumentu z 29. září 1419⁶¹ inzerovány čtyři listiny. Dvě z inzerovaných listin byly shodně vydány v Kladsku 28. prosince 1409 českým králem Václavem. V první z nich potvrzuje augustiniánským kanovníkům v Kladsku statky, které koupili od různých šlechticů a měšťanů, v druhé jim stvrzuje svobodný statek u Kladska koupený od Markéty Mekwicz. Český král Karel IV. potvrdil na žádost pražského arcibiskupa Arnošta řeholním kanovníkům v Kladsku držbu vesnic Dolní Štívnice⁶² a Starkov⁶³ a opětovně přikázal rychtářům těchto vsí zachovávat poslušnost vůči jejich nové vrchnosti. Znění této listiny, jež byla vydána v Hradci Králové 29. srpna 1350,⁶⁴ je rovněž součástí onoho notářského instrumentu. Vydavatelem poslední inzerované listiny byl pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic.

⁵⁸ Šnalenštejn, Snellenstein či Snellinstein, polsky Szczerba je hrad, dnes zřícenina u Sobětic v Polsku v Dolnoslezském vojvodství.

⁵⁹ Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 239.

⁶⁰ Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

⁶¹ Regest v BRETHOLZ, B.: c. d., č. 167, s. 32. Dále VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen II*, s. 104.

⁶² Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b, v textu listiny uvedeno jako „inferioris Sweidlerdorph“.

⁶³ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b, v textu listiny uvedeno jako „Bertoldisdorph“.

⁶⁴ KRAFL, Pavel Otmar – BLECHOVÁ, Lenka (ed.) – SEDLÁČEK, Petr (coop.): *Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381* (dále jen *Diplomatarium*). (Canonici regulares sancti Augustini; volumen 2) Brno 2018, č. 9, s. 44–46.

Jejím prostřednictvím 22. března 1352⁶⁵ klášteru augustiniánských kanovníků v Kladsku přiděluje v listině majetky, jež byly koupeny z příjmů pražského arcibiskupství. Jedná se o statky v Horní⁶⁶ a Dolní Štívnici, Starkově, Želazně,⁶⁷ prostor před hradem v Kladsku a Kostomlaty pod Řípem.⁶⁸ Po smrti arcibiskupa Arnošta mají řeholní kanovníci v Kladsku každoročně odvádět pět hřiven pražských grošů pro pražskou kapitolu za účelem připomínání jeho úmrtí.

Na sklonku roku 1419, 13. prosince,⁶⁹ sepsal ještě jeden instrument. V něm Lukáš, probošt kláštera augustiniánských kanovníků na Vrchu sv. Marie v Kladsku, převor Jindřich z Grodkówa, Mikuláš kožišník, Erhard, správce Konrád, Pavel, Zikmund, kostelník Jan, kněží Matouš, Jakub, Jan a Jakub, stejně jako i jáhni Jan a Matouš shromáždění v zimním refektáři tohoto kláštera⁷⁰ ustanovují bratry kanovníky, převora Jindřicha z Grodkówa a správce Konráda, za syndiky a prokurátory kláštera. Za členy delegace zplnomocněnců byli jmenováni Mikuláš Vogil, Blažej (Blasius) z Frankenštejna a mistr Kristián, advokát vratislavské konzistoře. Zplnomocňující listinu ověřil veřejný notář Materna, syn lékaře Martina z Kladska. Za svědky byli povoláni Jan Molare, oltářník v Hradci Králové, a Bartoloměj Schrom, klerik vratislavské diecéze.

V posledním známém notářském instrumentu z Maternovy produkce, k jehož vydání došlo na žádost Mikuláše, opata kláštera v Kamenci,⁷¹ 16. dubna 1421,⁷² Barbora, vdova po Tomášovi, fojtovi města Bardo, se svými syny Štefanem a Janem soudně žádali od kláštera Panny Marie v Kamenci roční plat 2 hřivny grošů polského čísla, který jim údajně náleží podle listiny kdysi uložené u nebohého opata Jana ze jmenovaného kláštera. Nyní se vzdávají nároku na uvedené 2 hřivny v prospěch Mikuláše Ekkirsdorfa, zmíněného

⁶⁵ Znění originálu v KRAFL, P. O. – BLECHOVÁ, L. (ed.) – SEDLÁČEK, P. (coop.): *Diplomatarium*, č. 17, s. 82–86. Dále též VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen I*, s. 135–138.

⁶⁶ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b, v textu listiny uvedeno jako „superiori Sweyldlerdorff“.

⁶⁷ Srov. Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b, v textu listiny uvedeno jako „Enhenrichsdorff“, ve VOLKMER, F. – HOHAUS, W.: *Geschichtsquellen I*, s. 137 uvedeno „Isenrichdorf“.

⁶⁸ O listině podrobněji KRAFL, P. O.: *Kapitoly*, s. 71.

⁶⁹ Farní archiv Kladsko, sign. A 12 i.

⁷⁰ K personálnímu složení konventu blíže KRAFL, Pavel: „Obiit frater...“ *Sonda do personálního složení východočeských konventů řeholních kanovníků sv. Augustina do husitské revoluce*. In: SEMOTANOVÁ, E. (red.): *Cestou dějin. K počtům prof. PhDr. Svatavy Rakové, CSc., II.*, Práce Historického ústavu AV ČR, v. v. i., řada C Miscellanea, sv. 16/2. Praha 2007, s. 199–225. Týž: *Kapitoly*, s. 95–110.

⁷¹ Jedná se o klášter v obci Kamieniec Żąbkowicki v Polsku v Dolnoslezském vojvodství.

⁷² Státní archiv ve Vratislavi, Rep. 88, 241.

opata v klášteře v Kamenci, jeho konventu i jeho nástupců. Zároveň slibují, že uvedené 2 hřivny nikdy nebudou vymáhat ani jinak v té věci zasahovat.

RESUMÉ

PŘÍSPĚVEK K NOTÁŘSKÝM INSTRUMENTŮM VEŘEJNÉHO NOTÁŘE MATERNY

V příspěvku jsme se zaměřili na zmapování veškeré produkce notářských instrumentů veřejného notáře s císařskou autorizací, Materny, jenž byl synem lékaře Martina z Kladska. Tento klerik pražské diecéze patřil mezi šest notářů pocházejících z oblasti Kladska.⁷³ V období ohraničeném léty 1412 a 1421 zhotovil šest těchto specifických zástupců středověké diplomatiky.

Stať se Maternovým instrumentům věnuje jak z hlediska paleografického, tak diplomatického. V rámci diplomatického popisu jsme se neomezili pouze na vnější popis archiválií a jejich vnitřní obsah, ale analyzovali jsme též jednotlivé listinné formule, všímali si Maternova stylu a při komparaci napříč jeho produkcí zaznamenávali odchylky ve stereotypních částech instrumentů. Součástí studie je rovněž popis notářského znamení. Z hlediska budoucího výzkumu se nabízí obdobné porovnání s produkcí jiného notáře „imperiali auctoritate“ z téhož období a to jak z kladské provenience, tak i z jiného teritoriálního celku.

Klíčová slova: veřejný notář, Materna, syn lékaře z Kladska, notářské instrumenty, diplomatický rozbor, 15. století, evidence instrumentů, Kladsko, Vratislav

⁷³ KERSKEN, N.: c. d., s. 179.

SUMMARY

A CONTRIBUTION TO THE NOTARIAL INSTRUMENTS OF MATERNA, A NOTARY PUBLIC

The paper maps out all the notarial instruments of Materna, an imperially authorized notary public and the son of the physician Martin of Kladsko. This cleric of the Prague diocese was one of the six notaries from the county of Kladsko. He wrote six of these specific texts of Medieval diplomacy between 1412 and 1421.

The paper studies Materna's instruments from the palaeographic and the diplomatic perspective. The diplomatic description includes both the external description of the archived material and its content and an analysis of the document formulas and Materna's style. The comparison of his entire production was focused on deviations in stereotypical parts of the instruments. The study also describes the notary's seal. Future research could compare the production of another notary – the “*imperialiauctoritate*” – from the same period and from Kladsko and another area.

Keywords: Notary public, Materna, Son of a physician of Kladsko, Notarial instruments, Diplomatic analysis, Fifteenth century, Instrument records, Kladsko, Wrocław

Mgr. Petr Sedláček
Historický ústav
Akademie věd České republiky
v. v. i., pobočka Brno
Veveří 97
602 00 Brno
Česká republika
e-mail: 361397@mail.muni.cz